

ODKRYCIA, ZNALEZISKA...

Badania starożytnego zespołu osadniczego w Kobielnikach k. Wiślicy przyniosły nowe interesujące odkrycia. Archeolodzy zbadali teren dwóch osad i cmentarzyska z okresu I w. p.n.e. do IV—V w. n.e. Duże zainteresowanie wzbudziło cmentarzysko zlokalizowane na skale gipsowej z grobami w naturalnych kamiennych niszach. Osadę zamieszkiwała ludność kultury przeworskiej — trudniąca się rolnictwem. Znalezione również liczne ślady działalności gospodarczej — głównie rolnictwa, ogrodnictwa i hodowli, przy minimalnych śladach łowiectwa. Badania wykazały m. in., że już przed 2 tys. lat okolice Wiślicy były terenem rozwiniętej gospodarki rolnej.

W wyniku kilkuletnich intensywnych badań archeologicznych w miejscowości Kołoząb nad Wkrą (pow. płoński) znaleziono dużą osadę rolniczą i związane z nią cmentarzysko z okresu między I w. p.n.e. a III/IV w. n.e. Badania osady ujawniły ślady intensywnej działalności gospodarczej, dzięki czemu można odtworzyć obraz życia jej mieszkańców sprzed 2 tys. lat. Stwierdzono, że osadę zabudowaną pojedynczymi zagrodami zamieszkiwała ludność znająca się już dobrze na rolnictwie i hodowli. Przeważała tu gospodarka wykopaliskowa ze śladami przejścia do uprawy ornej. Uprawiano żyto, jęczmień, proso, hodowano konie i krótkorogie bydło, typowe dla obszarów nizinnych. Mieszkańcy osady wytapiali żelazo oraz wy-

palali wapno. Na szczególną uwagę zasługuje znalezienie dużej ilości narzędzi rolniczych, a niewielu okazów broni.

W Osieku nad Notecią podczas wydobywania piasku i żwiru dla potrzeb budownictwa natrafiono na pochówki pochodzące z wczesnego okresu żelaza sprzed 2400 lat. Badania przeprowadzone przez archeologów przyniosły rewelacyjne wyniki. Na powierzchni ok. 500 m² znaleziono groby ciałopalne, skrzynkowe popielnicowe, kloszowe — w tym jeden niezwykle rzadko spotykany 10 m długości i o czterech komorach, w którym znajdowało się ok. 20 popielnic. Skrzynie zostały zbudowane z płyt kamiennych, specjalnie ciosanych. W grobach kloszowych pod naczyniem znaleziono popielnice przykryte misą. W jednym wypadku stwierdzono, że w grobie popielnica umieszczona została na żarnie. Na niektórych misach odnaleziono wyryte symbole. Uczeń zgłosił propozycję utworzenia na cmentarzysku skansenu archeologicznego.

W Garwolinie (dzielnica Leszczyna) natrafiono na cmentarz ciałopalny prasłowiańskich mieszkańców Mazowsza, stanowiący tzw. *groby kloszowe*.

Obżadek pogrzebowy polegał na paleniu zmarłych, a następnie na grzebaniu ich szczątków w urnach nakrytych wspólnym kloszem glinianym. Taki właśnie grób znaleziono w Garwolinie na polu Henryka

Szczegota. Znaleźzisko składało się z pięciu urn oraz kloszów glinianych. Teren ma być jeszcze przebadany ze względu na wartość zabytków kultury kloszowej, której zasięg wyznaczają znaleźziska.

*

Kilka lat temu przy przekopywaniu łąki w miejscowości Ciecierzyn (pow. kluczborski) odsłoniły się przypadkowo groby naszych przodków z okresu lateńskiego, pochowanych w tej miejscowości ok. 2 tys. lat temu.

Konsekwencja licznych znaleźzisk nie była łatwa, bowiem zgodnie z panującymi wówczas obyczajami ciała ludzi i włożone do grobu przedmioty palono na stosach i rytualnie niszczone. Mimo to dotrwały do naszych czasów dziesiątki przedmiotów stanowiących uzbrojenie mężczyzn, narzędzia pracy kobiet, ozdoby, fragmenty odzieży. Wszystko to już zakonserwowano.

*

Na terenie Starego Konina ciekawych odkryć dokonała ekipa archeologów z pracowni wojewódzkiego konserwatora zabytków w Poznaniu. Odsłonięto dwa cmentarzyska z II i IX w. Wcześniejszy obiekt sprzed ok. 1700 lat zawierał groby ciałopalne z bogatym wyposażeniem, jak miecze, rytualnie pogieęte groty i ceramikę.

Badania przeprowadzone w 1971 r. miały charakter sondażowy i są kontynuowane.

*

Rewelacyjnych odkryć archeologicznych dokonano na terenie wsi Polanowice (pow. inowrocławski), gdzie badania prowadzi ekipa z Zakładu Archeologii Instytutu Historii Kultury Materialnej w Poznaniu. Odsłonięto tu dwie osady otwarte: z okresu kultury łużyckiej i z czasów rzymskich.

Wielką liczbą obiektów archeologicznych charakteryzuje się młodsza osada przemysłowa, która powstała w Pola-

nowicach w pierwszych wiekach n.e. Odkryto tu kilka pieców, spośród których trzy, jak stwierdzono, służyły do wypalania wapna. Jeden z pieców miał zakładzinę o znaczeniu magicznym w postaci krowiej czaszki. Ponadto znaleziono tu interesujące okazy ceramiki i nie spotykane dotychczas wyroby z brązu.

Starsza osada — kultury łużyckiej sprzed 2700 lat badana jest wykopami o długości 90 m. Znaleziono tu ślady dawnych konstrukcji drewnianych budynków mieszkalnych. Na tym stanowisku odkryto także ślady osadnictwa epoki kamienia.

*

W trakcie prac remontowych części klasztoru na Łysej Górze dokonano ciekawych odkryć archeologicznych. W bogatej warstwie kulturowej odkopano fragmenty kościoła romańskiego z XIII w., wyroby szklane, cegłę tzw. *palcówkę* pokrytą zieloną polewą oraz detale architektoniczne (należą do nich m. in. piękne barokowe zwieńczenie nagrobka z XVII w. z bogatą ornamentyką, wykonane z marmuru dębnickiego; fragment okazałej płyty nagrobkowej z kamienia pińczowskiego i inne elementy architektoniczne).

Odkopano groby zakonników, w tym dwa groby wydrążone w skalistym podłożu z okresu średniowiecza oraz dużą mogiłę zbiorową zawierającą kilkadziesiąt dobrze zachowanych szkieletów ludzkich.

*

Na polu spółdzielni produkcyjnej w Nieprowicach (pow. pińczowski, odkryto fragmenty osady z okresu wpływów rzymskich. Osada usytuowana była na wzgórzu, nad brzegiem Nidy.

Na terenie osady znaleziono ceramikę i różne przedmioty użytkowe. Natrafiono również na fragmenty drewnianych konstrukcji domów oraz na ślady świadczące o tym, że mieszkańcy osady zajmowali się także wytwarzaniem żelaza.

Również w Bogucicach (pow. pińczowski)

odkryto cmentarzysko z okresu ostatniej fazy kultury łużyckiej, sprzed 2,5 tys. lat. Znaleziono tam m. in. popielnicę ze spalonymi kośćmi oraz miseczkę i czerpak.

Podczas robót ziemnych w Przemyśle natrafiono na połowę pieca garncarskiego z pierwszych wieków n.e. Składał się on z dwóch komór: dolnej o średnicy 180 cm, służącej za palenisko oraz górnej o średnicy 140 cm, gdzie na glinianym ruszcie wypalane były naczynia. Ściany mają grubość 20 cm.

Odkryty w Przemyśle piec garncarski z okresu wpływów kultury rzymskiej na Rzeszowszczyźnie — jest jednym z nielicznych odkrytych dotąd na tym terenie.

W pobliżu Opola znajdują się liczne interesujące znaleziska i stanowiska archeologiczne. Ostatnio wzbogaciło je jeszcze jedno przypadkowe odkrycie.

Trzej uczniowie szkoły podstawowej wydobywając piasek dla potrzeb budowanego w czynie społecznym sportowego obiektu szkolnego, natrafili na znacznych rozmiarów garnki gliniane. Okazało się, że garniec pochodzi z cmentarzyska okresu kultury łużyckiej, a więc sprzed około 3 tys. lat. Archeolodzy wspólnie z tamtejszą Gminną Radą Narodową zabezpieczyli odkryte przez chłopców cmentarzysko, na którym wkrótce rozpoczyna się szczegółowe badania naukowe.

Niezwykłego odkrycia dokonano przypadkowo podczas prac ziemnych przy budowie linii gazociągu koło wsi Gorysze (pow. ciechanowski). W wykopie natrafiono na okazy ceramiki, ślady palenisk, żelazne ostrze oraz duże ilości bursztynu. Jak się okazało, prace ziemne koło wsi Gorysze odsłoniły skraj osady z czasów Bolesława Chrobrego.

Podczas robót ziemnych w okolicach Kutna znaleziono ślady starożytnego cmentarzyska ciałopalnego z okresu rzymskiego (II w. n.e.) Wstępne badania ujawniły resztki grobu wojownika sprzed 2 tys. lat. Znaleziono nieźle zachowane szczątki rynsztunku wojennego — żelazny grot włóczni i tzw. *umbo* (metalowy szpic umieszczony na tarczy).

Robotnicy budujący kombinat płyt wiórowych i pilśniowych w Kalinie odkryli pradawne cmentarzysko Słowian Pomorskich. Powiadomieni o znalezisku archeolodzy koszalińscy stwierdzili, że jest to należące do rzadkości cmentarzysko ciałopalne związane z prasłowiańską kulturą tzw. *Wenedów* z okresu późnolateńskiego (125 lat p.n.e.). W jednym ze zbadanych grobów znaleziono bardzo bogate wyposażenie: różnego rodzaju ozdoby i przedmioty codziennego użytku: jak zapinki, ryłce, noże itp. Znaleziono także nieznanzy dotychczas przedmiot, po raz pierwszy spotykany w grobach wenedzkich. Przypuszcza się, że jest to część uzbrojenia. W pobliżu grobu znaleziono ozdoby z bursztynu.

Odkryte cmentarzysko *Wenedów* potwierdza tezę, że już na początku naszej ery Karłino i jego okolice były gęsto zamieszkałe przez praprzodków Polaków. Samo Karłino było w VIII—IX w. siedzibą książąt, z których wywodzi się dynastia słowiańskich książąt Pomorza Zachodniego.

Podczas badań archeologicznych kurhanu z początków naszej ery w Strzyżowie, k. Sochaczewa znaleziono pradawne cmentarzysko. Znajdowało się ono pod kurhanem i było od niego znacznie starsze. Były to groby pochodzące z okresu od V do I w. p.n.e. Najstarsze groby zawierały obok ceramiki również liczne ozdoby z brązu.

Na samym cmentarzysku usypano w

okresie wpływów rzymskich, tj. ok. I—IV w. n.e. duży kurhan — prawdopodobnie grobowiec wodza lub znakomitego wojownika. Podobne kurhany spotyka się również w rejonie Grodziska, Żyrardowa i Jaktorowa.

*

Najstarszym cmentarzem Krakowa jest, liczące już przeszło 2 tys. lat cmentarzysko w Kryspinowie. Od chwili jego odkrycia przed trzema laty trwają tam systematyczne badania naukowe, które przyniosły rewelacyjne wyniki. Znalezione części uzbrojenia naszych przodków, duża ilość grobów-popielnic, w których chowano prochy zmarłych. Na cmentarzu spoczywają zarówno wojownicy jak i kobiety, przy ich urnach archeolodzy znaleźli przedmioty, przydatne w codziennej pracy ówczesnej kobiety. Wykopana na cmentarzysku, położonym w widłach Wisły i rzeki Sanki, ceramika posiada wzory zdobień wykazujące pokrewieństwo z kulturą celtycką.

Badania na cmentarzysku w Kryspinowie trwają nadal. Dotychczas odkryto 30 grobów. Rozmiar cmentarzyska, okres jego powstania i znaleziska stawiają je wśród najcenniejszych wykopalisk w naszym kraju.

*

W wyniku prowadzonych od lat nad Pilicą badań archeologicznych odkryto szereg stanowisk osadniczych z różnych okresów historycznych. Pozwala to wnioskować, że niegdyś tereny te były gęsto zaludnione.

We wsi Brzeście (pow. białobrzegi) odkryto cmentarz z okresu wpływów rzymskich. W ziemi znaleziono kilkanaście ciałopalnych grobów z urnami oraz wiele ozdób z żelaza i brązu. Znalaziono także po raz pierwszy w tej części kraju półkoski, które należą do rzadko już dziś spotykanych narzędzi rolniczych. Znalaziska pozwalają przypuszczać, że w dolinie Pilicy istniało w tym okresie wysoko rozwinięte rolnictwo.

Pracownicy Muzeum Archeologicznego w Nowej Hucie natrafili na kilka grobów, jeden z nich datuje się na ok. 3500 rok p.n.e. — okres kultury naddunajskiej. Znajduje się w nim męczyzna ułożony na prawym boku, grób wyposażony jest w naczynie i narzędzia. Groby potwierdzają tezę o osadnictwie na terenie obecnej Nowej Huty ok. 4600—4300 r. p.n.e.

*

Niecodziennego odkrycia dokonali robotnicy kopalni żwiru w Bielinku (woj. szczeciński). W jednym z wykopów natrafili oni na kości zwierzęce, których wiek określono na ok. 20—15 tys. lat. Zdaniem archeologów z Muzeum Narodowego w Szczecinie są to kości nosorożca włochatego, tura oraz mamuta.

*

Od kilku lat trwają badania osadnictwa na terenach między Wisłą a Bzurą — szczególnie w rejonie Grodziska Mazowieckiego, Pruszkowa i Puszczy Kampińskiej. Badania średniowiecznego grodziska w Błoniu ujawniły ślady dawnej zabudowy — dworu feudalnego. Odkryto zarys budowli, cegły, resztki ceramicznych ozdób i okładzin oraz dużą ilość ceramiki z X—XIII w. Grodzisko to było w XII—XIII w. siedzibą książęcą. Prowadzono także badania śladów XIII-wiecznej kolegiaty, gdzie znaleziono relikty najstarszych faz rozbudowy świątyni.

*

Podczas prac w żwirowni przy ul. Łąkowej w Janowcu Wielkopolskim dokonano odkrycia grobu skrzynekowego kamiennego. W grobie tym znajdowały się dwie urny wypełnione przepalonymi szczątkami ludzkimi. Jedna z urn przykryta jest pokrywą. Poza tym znajdowały się tam naczynia grobowe, częściowo zniszczone, oraz kubek-czerpak gliniany.

Obiekt z Janowca zalicza się do grobowców rodzinnych o ciałopalnym obrządku pogrzebowym, związanym z ludnością kultury tzw. wschodniopomorskiej. Pod względem chronologicznym łączy się on z wczesną epoką żelaza (przełom okresów halsztackiego i lateńskiego).

*

W rejonie ruin zamku w Rembowie (woj. kieleckie) znaleziono wiele ciekawych eksponatów z ubiegłych stuleci. Wśród zabytków są gliniane fajki, ceramika i średniowieczne monety.

Zamek w Rembowie pochodzi z XII w. i mimo że należał on wówczas do ogromnych obiektów obronnych — nie wspominają o nim żadne źródła historyczne.

*

Do zbiorów Muzeum Regionalnego w Bieczu dostarczono dwa toporki kamiennie z okresu neolitu, a więc liczące ponad 3 tys. lat. Pierwszy z nich zrobiony jest z piaskowca podkarpackiego, a znaleziony został we wsi Kunowa (pow. jasielski). Drugi natomiast, wykonany z czarnej tufy wulkanicznej z okolic Tokaju na Węgrzech, odnaleziono we wsi Szalowa (pow. gorlicki).

*

W obrębie uroczyska Rozтока w Puszczy Kampinoskiej znaleziono doskonale zachowany topór kamienny. Narzędzie to o zarysie pięciobocznym i prostym obuchu, z regularnym otworem w środku pochodzi z epoki brązu czyli sprzed około tysiąca lat p.n.e. Znaleździ to stanowi cenny przyczynek do poznania najdawniejszej historii tego regionu.

*

W Bieniedzicach (pow. radomski) znaleziono skarby monet miedzianych bitych w mennicy warszawskiej i krakowskiej

w latach 1763—94. Skarb ważył 8 kg i zawierał kilka rzadko spotykanych monet.

Monety przekazane zostały, do Muzeum Regionalnego w Radomiu, które ma już bogate zbiory monet z różnych okresów. W zbiorach znajduje się unikalna moneta wybita w mennicy na polecenie księcia Radziwiłła.

*

Przebywająca nad jeziorem Drzewicz (pow. Chojnicki) grupa pletwonurków znalazła na dnie akwenu duży przedmiot. O niezwykłym odkryciu powiadomiono Muzeum Regionalne w Chojnicach skąd przybyła grupa archeologów, która w specjalnych skafandrach zbadła znalezisko. Stwierdzono, że na dnie znajduje się dębanka, łódź wykonana z jednego kawałka drewna o długości 15 m. Pochodzi ona prawdopodobnie z XIV w. Odkryta dębanka, należąca do unikalnych znalezisk archeologicznych, będzie wydobyta i poddana zabiegom konserwatorskim w muzeum w Koszalinie.

*

W pobliżu kamienia Pamorskiego znaleziono starą, dobrze zachowaną łódź. Znaleździ tkwiło w przybrzeżnym bagnie nieopodal ujścia rzeki Świniec do zatoki Karpinka. Według wstępnej oceny archeologicznej jest to dębanka, wyciosana w pniu jednego drzewa. Wszystko wskazuje na to, że wykonana została przed kilkoma tysiącami lat, najprawdopodobniej w epoce neolitu.

*

Podczas prac badawczych prowadzonych na Górze Św. Marcina w Tarnowie natrafiono na blisko tysiąc monet polskich i obcych pochodzących z XVII w. Archeolodzy, którzy badali fragmenty tarnowskiego arsenału, odkryli wąski korytarzyk, który prowadził do umieszczonego ok. 6 m niżej pomieszczenia, gdzie odnaleziono dwa schowki z ukrytym skarbem. Monety zagra-

niczne to głównie szelągi litewskie i szwedzkie.

*

Ponad 30 wspaniałych ozdób z brązu znaleziono w czasie robót ziemnych prowadzonych przy ul. Szczecińskiej w Łodzi. Ozdoby te pochodzą najprawdopodobniej sprzed ok. 2500 lat. Wśród 31 ozdób przeważały kunsztownie ozdobione brosze, szpile i naszyjniki. Jest też naszyjnik ze szklanych paciorków, które doskonale zachowały swą barwę i kształty. Na przedmiotach wykonanych z brązu grubość wspaniałej zielonkawej patyny dochodzi do kilku milimetrów.

*

Na polach województwa lubelskiego wielokrotnie znajdowano skarby składające się ze starych, cennych monet.

W Piaskach k. Lublina dwaj robotnicy znaleźli w ziemi gliniany garnek wypełniony starymi monetami. Większość spośród 600 monet pochodzi z czasów Jana Kazimierza. Są to tzw. *bursztyнки*. Jest to drugie cenne znalezisko na tym terenie. Poprzednie składało się z XVII-wiecznych monet.

W Wierzchowiskach (pow. janowski) znaleziono skarb składający się ze srebrnych monet z czasów Zygmunta III Wazy. Monety znalazł i przekazał do muzeum w Lublinie uczeń klasy VII szkoły podstawowej w Wierzchowiskach. Wśród przekazanych monet są m.in. orty koronne (monety srebrne z XVI—XVII w. wartości 1/4 dukata), gdańskie półtoraki koronne i elbląskie, a także grosze litewskie.

Również w Niedziałkowicach (pow. chełmski) znaleziono na polu 780 szelągów z czasów Jana Kazimierza.

*

W rejonie Gruduska k. Ciechanowa znaleziono podczas prac polowych gliniany

garnek ze starymi monetami. Skarb pochodzi z XI w. i składa się z ok. 100 srebrnych monet. Część z nich uległa korozji i nie wszystkie udało się zidentyfikować. Wśród rozpoznanych monet jest wiele polskich a także monety skandynawskie i zachodnioeuropejskie, są tzw. *krzyżówki*, popularne w czasach pierwszych Piastów, które swoją nazwę zawdzięczają charakterystycznym nacięciom w kształcie krzyża. Oprócz monet znaleziono wiele srebrnych ozdób kobiecych.

*

Geolodzy prowadzący badania w rejonie Parczewa (woj. lubelskie) natrafili niezbyt głęboko na warstwę piasku morskigo, a w niej na bursztyny i bryłki fosforytów.

Zdaniem geologów do terenu województwa lubelskiego sięgała odnoga Morza Czarnego łącząca je z morzem Północnym, a fosforytów można się spodziewać w całym rejonie na północny wschód od Gór Świętokrzyskich, gdzie dawniej znajdował się brzeg morski.

*

W Skaryszewie k. Radomia znaleziono kilka cennych starodruków. Wśród *białych kruków* znajduje się m.in. polsko-łaciński modlitewnik z połowy XVII w., osiemnastowieczne wydanie *Kazań na niedziele i święta* Piotra Skargi, a także podręcznik Euzebiusza Słowackiego (ojca poety) noszący tytuł *Prawidła wymowy i poezji*.

*

Znany na Rzeszowszczyźnie odkrywca wielu cennych pamiątek przeszłości — dyr. sanockiego Muzeum Budownictwa Ludowego — A. Rybicki, odkrył w ostatnim czasie nowe, nader cenne eksponaty — list własnoręcznie przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego napisany w 1790 r. oraz list *De publicis* (traktujący m.in. o ów-

czesnej kadencji Sejmu Rzeczypospolitej) — króla Augusta III Sasa z 1758 r. Prawdopodobnie listy te dotychczas nie były znane historykom.

•

Prowadzone coraz intensywniej badania geologiczne na Niżu Polskim ujawniają ślady dawno zaginionych krajobrazów. W ciągu ostatnich lat odkryto wiele tzw. *kopalnych jezior* — pozostałość pojezierza istniejącego przed 100 tys. lat. Dawne jeziora zniknęły z powierzchni ziemi wypełnione całkowicie osadami lub zasypa-
ne w czasie ostatniego zlodowacenia. Charakterystyczne osady jeziorne i stare torfy znaleziono m. in. w dolinie Wisły, Narwi i Wkry, w rejonie Puszczy Kampinoskiej. Jedno z takich jezior zlokalizowano na zachodnich peryferiach Warszawy. W osadach dawnego jeziora znajduje się kości mamutów i słoni leśnych, które

przed tysiącami lat grzęzły w bagnistym dniu.

•

Na północnych krańcach Mazowsza, w Nidzgorze, odkryto fragmenty wczesnośredniowiecznego gródka z VI lub VII wieku n.e. Było to niewielkie grodzisko, zamieszkałe przez kilka rodzin. Spełniało rolę ufortyfikowanej siedziby rodowej. Badania ujawniły obok pozostałości drewniano-ziemnych umocnień o konstrukcji skrzyniowej, ślady bramy wjazdowej i chat-półziemianek. Gródek ów nie był zbyt długo zamieszkały. Jak stwierdzono — po pożarze nie został odbudowany. Nie wiadomo, czy padł on ofiarą najazdu, walk międzyplemiennych czy też zwykłej nieostrożności naszych przodków sprzed 13 wieków. Gródek w Nidzgorze (pow. Żuromiński) stanowi skrajny punkt osadnictwa na północy Mazowsza.

Opracował: Zbigniew Tomkowski